

Casassas, D. (2018/2022). *Llibertat incondicional. La renda bàsica en la revolució democràtica*. Tigre de Paper, 270 pp.

Jaume Montés

Universitat de Barcelona

<https://orcid.org/0000-0002-7941-0795>

jaume.montes@ub.edu

Ressenya /Review

Received: 09/12/2022
Accepted: 27/12/2022
Published: 27/12/2022

Llibertat incondicional. La renda bàsica en la revolució democràtica.

David Casassas. Manresa: Tigre de Paper, 2018/2022, 270 pp..

On veut des thunes en attendant le communisme [«volem pasta mentre esperem el comunisme»]. El lema apareixia pintat a una cantonada de la parisenca Plaça Sant Agustí durant una de les tantes protestes protagonitzades pel moviment de les armilles grogues a finals de 2018. Si un lector qualsevol especulés sobre el significat de la pintada, podria deduir que la idea que defensaven els manifestants, de ressonàncies *soixante-huitardes*, era similar a la següent: no es tracta d'esperar l'arribada d'una emancipació definitiva —el comunisme— que solucioni totes les contradiccions de la realitat present, sinó que cal actuar perquè es garanteixin ja, ara i aquí, recursos materials que assegurin l'existència del conjunt de la població. Una de les maneres, entre d'altres, de satisfer aquestes necessitats elementals de la vida podria consistir en una assignació monetària que els poders públics conferissin de forma universal i incondicional, és a dir, a tota la ciutadania i al marge de qualsevol circumstància particular. L'hipotètic lector conclourà de seguida que aquesta política retributiva, la qual pot obrir la veda a un nou repartiment de la riquesa social, sovint pren el nom de renda bàsica —la pasta—.

En un article primerenc escrit tres dècades abans de la pintada, Robert J. van der Veen i Philippe van Parijs (1986) havien definit la renda bàsica, precisament, com «una via capitalista al comunisme». Més enllà del torbament provocat pel títol de la publicació, els autors van aconseguir generar tot un debat en el món acadèmic no només sobre la viabilitat política i econòmica d'un subsidi universal garantit, sinó especialment sobre la seva justificació normativa. Quin sentit té, escriuen van der Veen i Van Parijs, discutir la plausibilitat d'una proposta social la necessitat de la qual és posada en dubte? El resultat, més de trenta anys després d'aquesta primera formulació contemporània de la renda bàsica¹, és aclaparador: han corregut nombrosos rius de tinta en forma d'articles, llibres i tesis doctorals argumentant, a favor i en contra de, els diferents aspectes —històrics, econòmics i ètics— de la renda bàsica, així com han proliferat diferents projectes pilot —el més recent, el promogut per la Generalitat de Catalunya— que han cercat evidenciar empíricament els efectes, positius i negatius, d'implementar un ingrés ciutadà universal.

De les moltes obres escrites al voltant de la renda bàsica en aquesta era dels projectes pilot, encara no havia rebut la suficient atenció la publicada per David Casassas en 2018 —pocs mesos abans, de fet, del grafit parisenc—, l'edició catalana de la qual ha aparegut recentment. Tanmateix, *Llibertat incondicional* «no és exactament un llibre sobre la renda bàsica» (p. 14). I aquesta és amb tota

---

¹ Les respostes a «Una via capitalista al comunisme», moltes d'elles formulades des dels paràmetres de l'anomenat «marxisme analític», van iniciar un debat social i acadèmic sense el qual no s'hauria assolit el grau d'elaboració actual de la renda bàsica. No obstant això, els orígens de la proposta són anteriors. Ja en 1984, el mateix Van Parijs i altres joves investigadors de la Universitat Catòlica de Lovaina van publicar, sota el pseudònim Collectif Charles Fourier, un polèmic manifest titulat «L'allocation universelle» que després obtindria certa difusió en la premsa belga. Però hi ha antecedents encara més antics. Provenents d'algunes de les tantes sectes protestants existents a l'Anglaterra del segle XVIII, Thomas Paine i, sobretot, Thomas Spence van fer propostes revolucionàries que avui s'assimilarien al que es coneix com renda bàsica (Raventós, 2007, p. 28). Fins i tot l'autor del llibre que a continuació ressenyaré, deixeble de la tradició filosòfica d'Antoni Domènech (2004/2019, p. 67), identifica en el *mishtón*, a saber, el salari instituint durant la democràcia atenesa que permetia als pobres lliures l'exercici de càrrecs públics, una primera prestació monetària que garantia l'existència material de la població desposseïda.

seguretat la virtut principal de l'assaig. Per Casassas, ni la renda bàsica constitueix «una mena de panacea de validesa ubiqua, universal i transhistòrica» ni pot esdevenir «un fetitxe reverenciat» (pp. 14-15), sinó que ha d'entendre's com una part —central, sens dubte, però només una part— d'un programa democratitzador més ampli que doti de poder de negociació a les grans majories socials. Per això, l'argumentació que edifica Casassas s'estructura en quatre parts diferenciades a partir de les quals justifica —al parer de qui escriu aquestes línies, exitosament— la necessitat de la renda bàsica per tal de contribuir al que ell anomena «revolució democràtica». El que segueix és un resum de les principals qüestions abordades en aquestes parts.

En primer lloc, l'autor traça un mapa de l'ontologia social —i la perspectiva normativa associada— de tres grans tradicions polítiques: l'organicisme, el liberalisme i el social-republicanisme. Si, per una banda, el corrent organicista, sovint identificat amb l'estamentalisme cristià, reconeix l'existència d'una societat verticalment dividida que fa necessària la introducció d'un conjunt de polítiques assistencialistes condicionades a la predisposició de cercar una feina en els mercats de treball existents —un paradigma, el del *workfare*, que ha colonitzat les ments de molts actors situats fins i tot en la vessant esquerra de l'arc ideològic, tal com ho demostren les propostes de treball garantit—; per l'altra, la liberal parteix d'una *fictio iuris* segons la qual tots els subjectes són lliures, és a dir, iguals davant la llei, de manera que els poders públics no han d'intervenir en els contractes voluntàriament signats en aquest «Edèn dels drets humans innats». Tampoc, doncs, en els contractes de treball, en què no impera altra cosa sinó «la llibertat, la igualtat, la propietat i Bentham» (Marx, 1867/2017, p. 235).

Això no obstant, més enllà de les tradicions organicista i liberal², hi hauria una tercera tendència, que Casassas engloba sota l'etiqueta del republicanisme —i que inclou des «d'Aristòtil al constitucionalisme social del segle XX, passant per les revolucions holandesa, anglesa, nord-americana i francesa i, finalment, per Marx i els socialismes» (p. 82)—, que no nega que la vida social es troba escindida en classes en pugna i que, a més, afirma que només són lliures aquelles que compten amb un cert grau de propietat, a saber, béns materials —i immaterials, com sovint s'encarrega de recordar l'autor en una de les aportacions més ben travades del llibre— que permetin desplegar vides dignes. Per tant, la renda bàsica, escriu Casassas, pren sentit en aquesta tradició social-republicana en la mesura que garanteix *ex ante* recursos incondicionals que faciliten abordar l'accés als mercats de treball —i a qualsevol altre àmbit vinculat al món del treball o, en termes més generals, de l'activitat humana, remunerada o no— amb major llibertat i capacitat d'agència.

Aquesta ontologia social republicana, que ha experimentat una important renaixença acadèmica en les darreres dècades, es fonamenta en una concepció de la llibertat com absència d'interferències arbitràries o de relacions de dominació. En una metàfora d'origen pettitià molt recurrent en el conjunt de l'obra de Casassas, un individu és republicanament lliure si es troba en condicions de «sostenir la mirada» (p. 94) d'aquells amb qui interactua, ja siguin altres agents privats o els mateixos poders públics. Aquestes condicions, però, no es redueixen només a uns determinats factors cognitius ni a un Estat de dret

---

² Cal apuntar que la reconstrucció d'algunes categories feta des del present pot compartimentar concepcions ontològiques i normatives que, en uns determinats contextos, no estaven tan separades. Poso només dos exemples. Nicolás Salmerón, reconegut krausista i organicista, proclamava que «el partit republicà no és només un partit doctrinari, òrgan de les classes mitjanes, [...] sinó que patrocina una tendència social per servir a la completa emancipació del quart estat i preparar *el lliure organisme de la igualtat* que hagi d'afirmar sempre l'imperi de la justícia entre els homes» (Garrido et al., 1871, p. 63); José María Orense, patriarca del republicanisme espanyol, considerava que «el partit republicà existia ja en 1820 amb el nom [de liberal] *exaltat*» (citat a Eiras Roel, 1961, p. 62).

democràticament legitimat, sinó que s'assenten sobre el principal mitjà de subsistència material, o sigui, la propietat. Per tant, llibertat implica accedir a i controlar un conjunt de recursos capaços de garantir una mínima independència socioeconòmica.

Històricament, el tipus de propietat socialment dominant ha anat variant: la premoderna propietat de terres, el control modern dels mitjans de producció, la propietat pública de recursos en el marc dels règims de benestar, etc. En contextos com l'actual, en què els processos de neoliberalització de la vida social han impossibilitat la generalització d'aquestes formes de propietat, es fa palesa la necessitat d'articular altres «eines publicocomunes, que en cap cas exclouen ni la reforma agrària ni el control de la producció [...], que garanteixin aquesta condició d'inviolabilitat socioeconòmica i civil que la tradició republicana presenta com a condició de possibilitat de la llibertat efectiva» (p. 114). Per l'autor, una renda bàsica, juntament amb altres dispositius institucionals, pot esdevenir un mecanisme d'universalització de la propietat —d'universalització de la independència socioeconòmica— situat per fora de qualsevol esquema de condicionalitat, al contrari del que ocorre amb la major part de prestacions monetàries que operen al món dels Estats del benestar. És més, en tant que incondicional, la renda bàsica s'erigeix com una forma de redistribució que facilita d'entrada un poder de decisió a individus i grups que els permet exercir una veu forta en diverses situacions de dependència socioeconòmica, com són les que trobem en els mercats de treball, però que també permet, si així ho desitgen, sortir d'aquests mercats i albirar altres formes d'organitzar les seves vides.

Aquesta «democratització dels treballs» (p. 133) que suposaria un ingrés ciutadà universal atempta contra un dels imperatius principals de la formació socioeconòmica existent: el que, donada la manca d'altres vies de subsistència, obliga a individus i amplis grups o classes socials a vendre temps de vida a altri a canvi d'una determinada remuneració. Per Casassas, el problema no radica en

el fet que aquests treballs siguin disciplinaris, alienants o insuficientment retribuïts —o no només—, sinó en la impossibilitat mateixa d'abandonar-los, d'elegir què produir, com repartir-los, a quins ritmes o per a qui —i per a què— fer-los. La renda bàsica, a diferència d'altres sistemes de subsidis condicionats —condicionats a mantenir aquest imperatiu—, és una política pública adient que, junt a altres prestacions en espècie, pot contribuir a dibuixar una «economia política popular» (p. 205) postcapitalista que, de la mateixa manera que ho van intentar les formulades en èpoques anteriors, tingui com a primera llei social aquella que garanteix a tots els membres de la societat els mitjans per existir (Robespierre, 2005, p. 157).

Tot això fa de Casassas un reputat estudiós del republicanisme i un reconegut defensor i propagandista de la renda bàsica. Però més enllà d'aquesta, una de les altres línies de recerca que Casassas ha desenvolupat i que s'ha revelat més fructuosa ha estat l'intent d'interpretar republicanament l'obra d'Adam Smith, a qui va dedicar la seva tesi doctoral (Casassas, 2010). Precisament, en un cèlebre passatge de *La riquesa de les nacions*, Smith (1776/1994, p. 40) explicava que en les primeres màquines de vapor s'utilitzava permanentment un noi l'única funció del qual era obrir i tancar la vàlvula de comunicació entre la caldera i el cilindre. Un d'aquests nois es va adonar que, si lligava una corda des de la vàlvula fins una altra part de la màquina, aquella s'obria i es tancava sense la seva ajuda, cosa que el deixava lliure per anar a jugar amb els seus companys³. És clar que la revolució democràtica, entesa en un sentit republicà fort, pressuposa una configuració institucional molt més exigent que el temps lliure aconseguit pel noi de l'anècdota, però també és cert que una renda bàsica pot coadjuvar a «estalviar [els nostres] treball[s]» de què parlava Smith —uns treballs que, com bé argumenta Casassas, no elegim nosaltres—, universalitzar poder de negociació i, en definitiva, llibertat

---

³ Vaig saber d'aquesta referència gràcies a Jorge Moruno (2018, pp. 94-95).

incondicional per prendre decisions autònomes sobre la producció i la reproducció de la vida.

Referències

- Casassas, D. (2010). *La ciudad en llamas. La vigencia del republicanismo comercial de Adam Smith*. Montesinos.
- Domènech, A. (2004/2019). *El eclipse de la fraternidad. Una revisión republicana de la tradición socialista*. Akal.
- Eiras Roel, A. (1961). *El partido demócrata español (1849-1868)*. Rialp.
- Garrido, F., Castelar, E., Salmerón, N., & Pi y Margall, F. (1871). *Legalidad de la Internacional*. La Igualdad.
- Marx, K. (1867/2017). *El capital. Crítica de la economía política. Libro primero: el proceso de producción del capital* (P. Scaron, Trad.). Siglo XXI.
- Moruno, J. (2018). *No tengo tiempo. Geografías de la precariedad*. Akal.
- Raventós, D. (2007). *Las condiciones materiales de la libertad*. El Viejo Topo.
- Robespierre, M. (2005). *Por la felicidad y por la libertad. Discursos* (Y. Bosc, F. Gauthier, & S. Wahnich, Eds.; J. Tafalla, Trad.). El Viejo Topo.
- Smith, A. (1776/1994). *La riqueza de las naciones (Libros I-II-III y selección de los Libros IV y V)* (C. Rodríguez Braun, Trad.). Alianza.
- van der Veen, R. J., & Van Parijs, P. (1986). A Capitalist Road to Communism. *Theory and Society*, 15(5), 635-655.

© del artículo, los/as autores/as

Este texto está protegido por una licencia Reconocimiento [Creative Commons 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Usted es libre de compartir —copiar y redistribuir el material en cualquier medio o formato— y adaptar el documento —remezclar, transformar y crear a partir del material— para cualquier propósito, incluso comercialmente, siempre que cumpla la condición de:

Atribución: Usted debe reconocer el crédito de una obra de manera adecuada, proporcionar un enlace a la licencia, e indicar si se han realizado cambios. Puede hacerlo en cualquier forma razonable, pero no de forma tal que sugiera que tiene el apoyo del licenciante o lo recibe por el uso que hace.

[Resumen de licencia](#) - [Texto completo de la licencia](#)